

FAŠISMUS, RUSKO A UKRAJINA

Přední americký historik píše o propagandě, kterou se Kreml snaží oslabit protesty v Kyjevě

□ TIMOTHY SNYDER

Jako první protestovali proti režimu prezidenta Viktora Janukovyče na Majdanu (náměstí Nezávislosti) v centru Kyjeva loni v listopadu studenti. Ze všech Ukrajinců toho právě oni mohli ztratit nejvíc – mladí lidé, kteří se neuváženě začali považovat za Evropany a pro sebe i ukrajinskou domovinu si přáli být součástí Evropy. Mnoho z nich bylo levicově orientovaných a někteří patřili dokonce k radikální levici. Jejich vláda pod vedením prezidenta Janukovyče po letech vyjednávání a měsících slibů na poslední chvíli odmítla podepsat klíčovou obchodní dohodu s Evropskou unií.

Když studenty na konci listopadu zbila pořádková policie, na Majdanu se objevila další skupina. Afghánští veteráni, převážně muži ve středních letech, bývalí vojáci a důstojníci Sovětské armády, mnozí z nich s jizvami po ranách utržených v boji, kteří přišli, jak sami řekli, aby ochránili „své děti“. Nemysleli tím své vlastní syny a dcery – měli na mysli výkvět ukrajinské mládeže, pýchu a budoucnost své země. Po veteránech z Afghánistánu přišli další a byly jich desítky tisíc a pak stovky tisíc. Jim už ale nešlo jen o proevropské směřování země – přišli, aby bránili slušnost.

Co znamená přijít na Majdan? Náměstí se nachází v blízkosti několika hlavních vládních budov a je tradičním dějištěm protestů. Je zajímavé, že slovo *majdan* existuje pouze v ukrajinštině, ruština ho nezná. Vzhledem k hlubšímu významu, který se v něm skrývá, ho však používají i rusky hovořící lidé. Původně to byl jen arabský výraz pro „náměstí“, veřejné prostranství. Jenže dnes *majdan* znamená v ukrajinštině to samé, co řecké slovo *agora* v angličtině: nejen tržiště, kde se lidé potkávají náhodou, ale také shromaždiště, kam přicházejí s jasným cílem vyjádřit své mínění a utvářet politickou společnost. Během protestů se slovem *majdan* začal označovat samotný akt formování veřejné politiky, takže například lidem, kteří k pořádání politických akcí používají své automobily a chrání tak ostatní protestující, se říká *AutoMajdan*.

Mezi protestujícími jsou zastoupeny všechny skupiny ukrajinských občanů: lidé hovořící rusky i lidé hovořící ukrajinsky (i když většina Ukrajinců je bilingvní),

lidé z měst i venkova, lidé ze všech koutů země, členové všech politických stran, mladí i staří, křesťané, muslimové i Židé. Jsou mezi nimi věřící všech křesťanských církví a duchovní většiny z nich. V impozantním počtu tu pochodují Krymští Tataři a svou podporu hnutí dali jasně najevo i židovští předáci. Rozmanitost Majdanu je obdivuhodná: skupinu, která hlídá nemocnice, aby stoupenci režimu nemohli unášet raněné, vedou mladé feministky. Horkou linku, která protestujícím slouží při tíšňových voláních, obsluhují aktivisté hnutí LGBT.

Šestnáctého ledna se ukrajinská vláda pod vedením prezidenta Janukovyče pokusila na Ukrajině skoncovat s občanskou společností. Narychlo a v rozporu s běžným schvalovacím postupem byla přijata řada zákonů, které zrušily svobodu projevu a shromažďování a odstranily i poslední chabé zbytky kontroly výkonné moci. Jejich úkolem bylo nastolit na Ukrajině diktaturu a ze všech účastníků Majdanu, jejichž počet by do té doby pravděpodobně vzrostl na několik milionů, udělat kriminální živly. Dosud zcela poklidné demonstrace v důsledku toho přistoupily k násilí. Janukovyč přišel o podporu, a to dokonce i na baště své politiky v jihovýchodě země poblíž ruských hranic.

Ukrajinci na zatýkání a bití pořádkové policie vydrželi odpovídat pokojnými protesty po celé týdny. Pak už toho mnozí začali mít dost. Jedna z frakcí protestujících se rozhodla policii úder vrátit. Část z nich, ale rozhodně ne všichni, patřila k zástupcům pravice a krajní pravice a byli mezi nimi i členové ultrapravicové strany Svoboda a stoupenci nového nacionalistického uskupení, kteří si říkají Právý sektor. Mladíci z pravicových skupin i jiní se pokusili násilím ovládnout veřejná prostranství obsazená pořádkovou policií. Mladí Židé zformovali pro boj s úřední mocí vlastní bojovou jednotku, tzv. *setninu*.

Bezprávné násilí, jež začalo v listopadu, pokračovalo až do února, i když Janukovyč odvolal většinu svých diktátorských zákonů. Několik členů opozice bylo zastřeleno, další zemřeli na následky podchlazení, když proti nim policie v mrazech zasáhla vodními děly. Někteří byli mučeni a ponecháni napospas smrti v lesích.

Během prvních dvou únorových týdnů se Janukovyčův režim pokusil prostřednictvím vyhlášek, byrokratických smy-

TIMOTHY SNYDER JE AMERICKÝ HISTORIK ORIENTOVANÝ NA VÝCHODNÍ EVROPU. NAPOSLEDNÝ PROSLUL KNIHOU *KRVAVÉ ZEMĚ, KDE POPISUJE HISTORII PÁSU ZEMÍ MEZI BALTEM A ČERNÝM MOŘEM.*

ček a nové legislativy znovunastolit některé diktátorské zákony. Osmnáctého února byla nečekaně zrušena parlamentní debata o ústavní reformě. Vláda namísto toho vyslala proti protestujícím v Kyjevě jednotky pořádkové policie čítající tisíce mužů. Stovky lidí byly zraněny gumovými

FAŠISMUS, RUSKO A UKRAJINA

Přední americký historik píše o propagandě, kterou se Kreml snaží oslabit protesty v Kyjevě

□ TIMOTHY SNYDER

Jako první protestovali proti režimu prezidenta Viktora Janukovyče na Majdanu (náměstí Nezávislosti) v centru Kyjeva loni v listopadu studenti. Ze všech Ukrajinců toho právě oni mohli ztratit nejvíc – mladí lidé, kteří se neuváženě začali považovat za Evropany a pro sebe i ukrajinskou domovinu si přáli být součástí Evropy. Mnoho z nich bylo levicově orientovaných a někteří patřili dokonce k radikální levici. Jejich vláda pod vedením prezidenta Janukovyče po letech vyjednávání a měsících slibů na poslední chvíli odmítla podepsat klíčovou obchodní dohodu s Evropskou unií.

Když studenty na konci listopadu zbila pořádková policie, na Majdanu se objevila další skupina. Afghánští veteráni, převážně muži ve středních letech, bývalí vojáci a důstojníci Sovětské armády, mnozí z nich s jizvami po ranách utržených v boji, kteří přišli, jak sami řekli, aby ochránili „své děti“. Nemysleli tím své vlastní syny a dcery – měli na mysli výkvět ukrajinské mládeže, pýchu a budoucnost své země. Po veteránech z Afghánistánu přišli další a byly jich desítky tisíc a pak stovky tisíc. Jim už ale nešlo jen o proevropské směřování země – přišli, aby bránili slušnost.

Co znamená přijít na Majdan? Náměstí se nachází v blízkosti několika hlavních vládních budov a je tradičním dějištěm protestů. Je zajímavé, že slovo *majdan* existuje pouze v ukrajinštině, ruština ho nezná. Vzhledem k hlubšímu významu, který se v něm skrývá, ho však používají i rusky hovořící lidé. Původně to byl jen arabský výraz pro „náměstí“, veřejné prostranství. Jenže dnes *majdan* znamená v ukrajinštině to samé, co řecké slovo *agora* v angličtině: nejen tržiště, kde se lidé potkávají náhodou, ale také shromaždiště, kam přicházejí s jasným cílem vyjádřit své mínění a utvářet politickou společnost. Během protestů se slovem *majdan* začal označovat samotný akt formování veřejné politiky, takže například lidem, kteří k pořádání politických akcí používají své automobily a chrání tak ostatní protestující, se říká *AutoMajdan*.

Mezi protestujícími jsou zastoupeny všechny skupiny ukrajinských občanů: lidé hovořící rusky i lidé hovořící ukrajinsky (i když většina Ukrajinců je bilingvní),

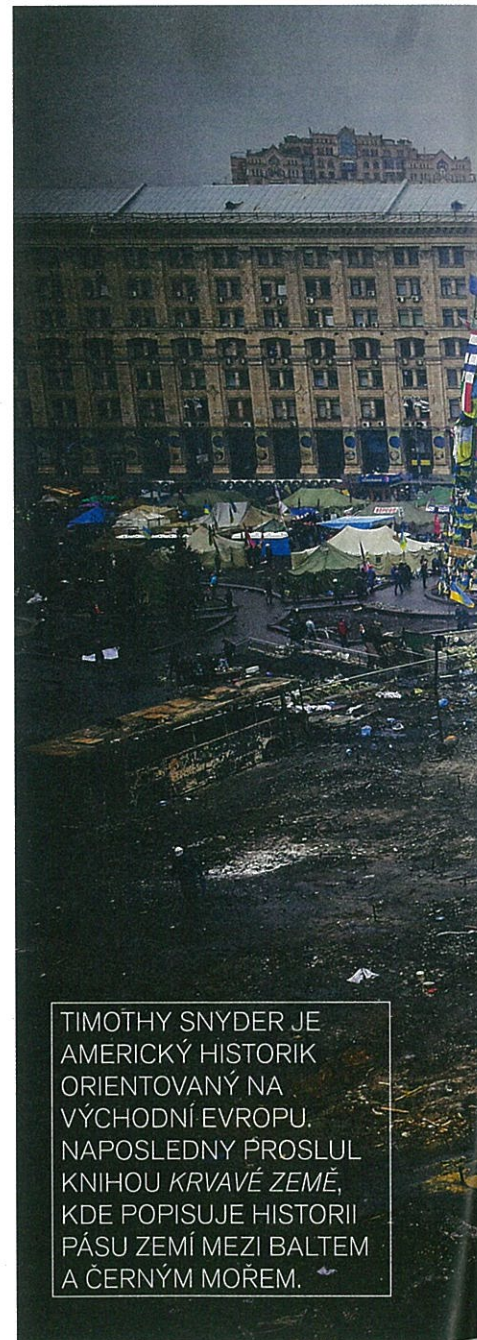
lidé z měst i venkova, lidé ze všech koutů země, členové všech politických stran, mladí i staří, křesťané, muslimové i Židé. Jsou mezi nimi věřící všech křesťanských církví a duchovní většiny z nich. V impozantním počtu tu pochodují Krymští Tataři a svou podporu hnutí dali jasně najevo i židovští předáci. Rozmanitost Majdanu je obdivuhodná: skupinu, která hlídá nemocnice, aby stoupenci režimu nemohli unášet raněné, vedou mladé feministky. Horkou linku, která protestujícím slouží při tíšňových voláních, obsluhují aktivisté hnutí LGBT.

Šestnáctého ledna se ukrajinská vláda pod vedením prezidenta Janukovyče pokusila na Ukrajině skoncovat s občanskou společností. Narychlo a v rozporu s běžným schvalovacím postupem byla přijata řada zákonů, které zrušily svobodu projevu a shromažďování a odstranily i poslední chabé zbytky kontroly výkonné moci. Jejich úkolem bylo nastolit na Ukrajině diktaturu a ze všech účastníků Majdanu, jejichž počet by do té doby pravděpodobně vzrostl na několik milionů, udělat kriminální živly. Dosud zcela poklidné demonstrace v důsledku toho přistoupily k násilí. Janukovyč přišel o podporu, a to dokonce i na baště své politiky v jihovýchodě země poblíž ruských hranic.

Ukrajinci na zatýkání a bití pořádkové policie vydrželi odpovídat pokojnými protesty po celé týdny. Pak už toho mnozí začali mít dost. Jedna z frakcí protestujících se rozhodla policii úder vrátit. Část z nich, ale rozhodně ne všichni, patřila k zástupcům pravice a krajní pravice a byli mezi nimi i členové ultrapravicové strany Svoboda a stoupenci nového nacionalistického uskupení, kteří si říkají Pravý sektor. Mladíci z pravicových skupin i jiní se pokusili násilím ovládnout veřejná prostranství obsazená pořádkovou policií. Mladí Židé zformovali pro boj s úřední mocí vlastní bojovou jednotku, tzv. *setninu*.

Bezprávné násilí, jež začalo v listopadu, pokračovalo až do února, i když Janukovyč odvolal většinu svých diktátorských zákonů. Několik členů opozice bylo zastřeleno, další zemřeli na následky mrazech zasáhla vodními děly. Někteří byli mučeni a ponecháni napospas smrti v lesích.

Během prvních dvou únorových týdnů se Janukovyčův režim pokusil prostřednictvím vyhlášek, byrokratických smy-

TIMOTHY SNYDER JE AMERICKÝ HISTORIK ORIENTOVANÝ NA VÝCHODNÍ EVROPU. NAPOSLEDNÍ PROSLUL KNIHOU *KRVAVÉ ZEMĚ, KDE POPISUJE HISTORII PÁSU ZEMÍ MEZI BALTEM A ČERNÝM MOŘEM.*

ček a nové legislativy znovunastolit některé diktátorské zákony. Osmnáctého února byla nečekaně zrušena parlamentní debata o ústavní reformě. Vláda namísto toho vyslala proti protestujícím v Kyjevě jednotky pořádkové policie čítající tisíce mužů. Stovky lidí byly zraněny gumovými

**Co znamená přijít na Majdan?
Chtít normální život. (Majdan, Kyjev)**

FOTO ISIFA / GETTYIMAGES

projektily, slzným plynem a obušky. Desítky zraněním podlehlý.

O tom, co bude s protestním hnutím v budoucnu, rozhodnou sami Ukrajinci. A přesto byla na jeho počátku naděje, že by Ukrajina mohla jednoho dne vstoupit do Evropské unie. Pro mnohé Ukrajince

znamená splnění tohoto přání nastolení právního státu, absenci strachu, konec korupce, existenci sociálního státu a fungování volného trhu bez zastrašování syndikátů ovládaných prezidentem.

Průběh protestů byl do velké míry ovlivněn existencí konkurenčního projektu ří-

zeného z Moskvy. Eurasijský svaz je mezinárodní obchodní a politická unie, která zatím ještě neexistuje, ale měla by vzniknout v lednu 2015. Na rozdíl od Evropské unie nevychází Eurasijský svaz z principů rovnosti a demokracie členských států, právního státu ani lidských práv. ▶

► Jedná se právě naopak o hierarchickou organizaci, jež ze své podstaty za svého člena pravděpodobně nepřijme žádnou demokratickou zemi, v níž funguje právní stát a jsou v ní dodržována lidská práva. Jakákoli známka demokracie by v Eurasijském svazu představovala hrozbu Putinově vládě v Rusku. Putin Ukrajinu ve svém Euroasijském svazu mít chce a to znamená, že na Ukrajině musí být nastolen autoritářský režim. Proto musí být Majdan rozdrčen.

Diktátorské zákony z 16. ledna byly zcela jasně inspirovány ruským modelem a navrhli je ukrajinští zákonodárci s těsnými vazbami na Moskvu. Jejich přijetí bylo podle všeho podmínkou, za níž mělo Rusko poskytnout Janukovyčovu režimu finanční podporu. Ještě než byly předloženy, nabídl Putin Ukrajině velkou půjčku a slíbil, že sníží cenu ruského zemního plynu. Lednový výsledek však nebyl kapitulací před Ruskem. Lidé z Majdanu se ubránili a protesty pokračují dál. Nikdo nemůže vědět, kam to povede dál. S jistotou se o celé situaci vyjadřuje pouze Kreml.

Ruská propaganda a přátelé Kremlu na Ukrajině nám opětovně tvrdí, že protesty na Majdanu věští návrat nacionálního socialismu do Evropy. Ruský ministr zahraničí káزال v Mnichově Němcům o tom, že poskytují podporu Hitlerovým obdivovatelům. Ruská média neustále proklamují, že protestující Ukrajinci jsou nacisté. Před pravicovým extremismem v ukrajinské politice a historii je zajisté třeba mít se na pozoru. V zemi je do značné míry přítomen i dnes, i když nenabývá takového významu jako ultrapravice ve Francii, Rakousku nebo Nizozemsku. K antisemitistickým praktikám se však nechyluje opozice, ale naopak vládnoucí režim, když informuje pořádkovou policii o tom, že opozici vedou Židé. Jinými slovy: ukrajinská vláda tvrdí sama sobě, že její protivníci jsou Židé, a nám zase, že proti ní stojí nacisté.

Na nařčeních přicházejících z Moskvy je pozoruhodná politická ideologie těch, kdo je pronášejí. Eurasijský svaz je nepřitelem Evropské unie, nejen po stránce strategické, ale i ideologické. Evropská unie staví na historickém ponaučení, že války dvacátého století vzplanuly na základě pomýlených a nebezpečných idejí nacionálního socialismu a stalinismu, které musejí být zavrženy a překonány v systému zaručujícím volný trh, volný pohyb osob a sociální stát. Eurasianismus je oproti tomu svými stoupenci prezentován jako protiklad liberální demokracie.

Eurasianismus si z dvacátého století bere ponaučení zcela jiné. Tato ideologie, vytvořená v roce 2001 ruským politologem Alexandrem Duginem, vybízí k naplnění nacionálního bolševismu v praxi. Eurasianismus místo aby odmítal totalitní ideologie, apeluje na politiky jedenadvacátého století, aby si z fašismu a stalinismu vzali to užitečné. Duginovo zásadní dílo *Základy geopolitiky* vydané v roce 1997 věrně následuje myšlenky vůdčího nacistického politického teoretika Carla Schmitta. Eurasianismus není jen ideologickým východiskem Eurasijského svazu, nýbrž i přesvědčením řady lidí v Putinově administrativě a hnací silou značně aktivního krajně pravicového hnutí ruské mládeže. Dugin po mnoho let otevřeně podporuje rozdělení a kolonizaci Ukrajiny.

Hlavním zastáncem eurasijské a ukrajinské politiky v Kremlu je ekonom Sergej Glazjev, který má stejně jako Dugin sklon spojovat radikální nacionalismus s nostalgií po bolševismu. Než se stal spoluzakladatelem krajně pravicové strany Vlast, byl členem komunistické strany a jejím poslancem v ruském parlamentu. V roce 2005 někteří z poslanců strany Vlast podepsali petici zaslanou ruskému generálnímu prokurátorovi, jež požadovala, aby byly v Rusku zakázány všechny židovské organizace.

Ještě v témže roce bylo straně zakázáno účastnit se dalších voleb kvůli stížnostem, že její reklamy podněcují rasovou nenávisť. Ta nejnechvalněji proslulá zobrazovala lidi tmavé pleti, jak jedí meloun a slupky házejí na zem, a apelovala na Rusy, aby vyčistili svá města. Glazjevova kniha *Genocida: Rusko a nový světový pořádek* tvrdí, že neblahé síly „nového světového pořádku“ se v devadesátých letech spikly proti Rusku, aby nastolily hospodářskou politiku, která se rovnala „genocidě“. Knihu otiskl v angličtině časopis *Executive Intelligence Review* Lyndona LaRouche s LaRoucheovou před-

JAK MŮŽE BRÁT
NĚKDO ZE
ZÁPADNÍ LEVICE
PROMYŠLENOU
RUSKOU MEDIÁLNÍ
STRATEGII VÁŽNĚ?

mluvou. Dnes anglickojazyčná publikace *Executive Intelligence Review* přebírá propagandu Kremlu a šíří zvěst, že ukrajinští demonstři provedli nacistický převrat a rozpoutali občanskou válku.

Populistická mediální kampaň podporující Eurasijský svaz je nyní v rukou Dmitrije Kiseljova, moderátora nejpoblárnější talk show v Rusku a od prosince také ředitele státního mediálního konglomerátu, jehož cílem je utvářet veřejné mínění. Kiseljov, který proslul svým výrokem, že gayům, kteří zahynou při dopravních nehodách, by se měla vyříznout srdce a poté spálit, se chopil Putinovy kampaně proti právům homosexuálů a přeměnil ji ve zbraň proti evropské integraci. A tak když tehdejší německý ministr zahraničí, který je gay, navštívil v prosinci Kyjev a sešel se se šampionem v těžké váze a opozičním politikem Vitalijem Kličkem, odsoudil Kiseljov Klička coby ikonu gayů. Podle ruského ministra zahraničí má být nyní využívání sexuální politiky otevřenou zbraní v boji proti „dekadenci“ Evropské unie.

Janukovyčova vláda se řídila stejnou strategií a zcela lživě tvrdila, že cenou za těsnější vztahy s Evropskou unií je uznání stejnopohlavních sňatků na Ukrajině. Kiseljov se s ruskou mediální strategií ohledně Majdanu nikterak netají: „použít správnou politickou technologii“, poté „dovést vše k bodu přehřátí“ a nakonec tam namířit „zvětšovací sklo televize a internetu“.

Proč si vlastně lidé s takovými názory myslí, že mohou ostatní nazývat fašisty? A proč je vůbec někdo z kruhů západní levice bere vážně? Může k tomu vést následující úvaha: Rusové vyhráli druhou světovou válku, a tudíž jim lze věřit, že rozpoznají nacistu. To je však velký omyl. Boje druhé světové války na východní frontě probíhaly hlavně na tehdejší sovětské Ukrajině a Bělorusí, nikoli v Rusku. Němci okupovali pět procent Ruska, zatímco Ukrajina byla Němci okupována celá. Kromě Židů, jejichž utrpení bylo zdaleka nejhorší, nebyli největšími oběťmi nacistické politiky Rusové, ale Ukrajinci a Bělorusové. Ve druhé světové válce nebojovala ruská, nýbrž sovětská Rudá armáda. Její vojáky tvořili v nepoměrně velkém počtu Ukrajinci, jelikož na Ukrajině utrpěla množství ztrát a rekrutovalo se z místní populace. Armádní skupina, která osvobodila Osvětim, se nazývala První ukrajinský front.

Další zdroj údajně eurasijské morální legitimacy je patrně tento: jelikož představitelé Putinova režimu se jen velmi selektivně distancovali od stalinismu, jsou tu-

díž spolehlivými dědici sovětské historie a měli by být vnímáni jako automatický protiklad nacistů. Proto se jim může důvěřovat, že se postaví proti krajní pravici.

To je opět velký omyl. Druhá světová válka začala v roce 1939 spojenectvím mezi Hitlerem a Stalinem. Skončila tím, že Sovětský svaz vyhnal přeživší Židy přes vlastní hranici do Polska. Po založení Státu Izrael začal Stalin spojovat sovětské Židy se světovým kapitalistickým spiknutím a rozpoutal kampaň zatýkání, deportací a vraždění předních židovských spisovatelů. Zemřel v roce 1953 uprostřed příprav ještě větší protizidovské kampaně.

Po Stalinově smrti se komunismus stále více etnicky zabarvoval a lidé, kteří si přáli oprášit jeho slávu, tvrdili, že jeho problém je, že ho zkažili Židé. Etnické očištění komunistického odkazu se přesně shoduje s logikou nacionálního bolševismu, jenž je dnes výchozí ideologií eurasianismu. Sám Putin je obdivovatelem filozofa Ivana Iljina, který si přál, aby se Rusko stalo nacionalistickou diktaturou.

Co to znamená, když zloděj křičí „chyťte zloděje“? Na první pohled se zdá, že nás propagandisté v Moskvě a Kyjevě mají za hlupáky – což je podle řady známek zcela oprávněné.

Při pozornějším pohledu to vypadá, že tato kampaň se pokouší redukovat sociální napětí v komplikované zemi na souboj o symboly minulosti. Ukrajina není jevištěm historické propagandy jiných nebo skládkou, z níž lze vyjmout jednotlivé dílky. Je to významná evropská země, jejíž obyvatelé mají důležité kulturní a hospodářské vazby s Evropskou unií i Ruskem. Aby si Ukrajina určila vlastní směr, potřebuje normální veřejnou debatu, znovunastolení parlamentní demokracie a fungující vztahy se všemi svými sousedy. Ukrajina je plná vzdělaných a ctižádostivých lidí. Pokud si lidé na Západě nechají zamotat hlavu otázkou, jestli jsou Ukrajinci převážně nacisté, nebo ne, možná jim uniknou ústřední problémy současné krize.

Ukrajinci ve skutečnosti bojují proti koncentraci bohatství a ozbrojené síly

v rukou Viktora Janukovyče a jeho blízkých spojenců. Američané na levici i pravici se mohou na tamní demonstranty dívat jako na příklad odvahy. Ukrajinci pokládají skutečné oběti na oltář naděje na členství v Evropské unii. Mohou se z toho nějak poučit euroskeptici v Londýně a jinde? O tom se však nemluví.

Dějiny holocaustu jsou součástí našeho veřejného diskurzu, naší *agory* či *majdanu*. Současný ruský pokus manipulovat památkou holocaustu je tak neomalený a cynický, že ti, kdo jsou natolik bláhoví, že mu věří, se budou jednoho dne muset sami sebe ptát, jak a ve službách čeho se vlastně nechali oklamat. Pokud si fašisté navléknou plášť antifašismu, promění se i sama památka holocaustu. V budoucnu tak bude obtížnější odkazovat k holocaustu ve službách jakékoli dobré věci, ať už půjde konkrétně o židovské dějiny nebo o obecnou historii lidských práv. ■

Z čtrnáctideníku *The New York Review of Books*.
Copyright © 2014 Timothy Snyder